

Stockholms
stad

Rapport från behovsinventering med rektorer på kombinationsutbildningar

2022-09-20

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Intervjuernas genomförande	2
Rektorernas övergripande inställning till utbildningsformen	3
Rektorernas svar	3
Varför älskar inte kombinationsutbildningarna av alla?.....	7
Sammanfattande reflektioner	8

Inledning

I april och maj 2022 intervjuades åtta skolledare som ansvarar för en eller flera kombinationsutbildningar i Stockholms stad. Syftet med intervjuerna var att få en större förståelse för hur skolledarna vill utveckla kombinationsutbildningarna, samt vilket stöd de efterlyser för att ta nästa steg. Denna rapport är en sammanfattning av deras svar. Intervjuerna har utförts och sammanställts av Fredrik Harstad, Pedago Utbildning AB, på uppdrag av vuxenutbildning Stockholms stad.

Bakgrund

En *kombinationsutbildning* är en utbildning där eleverna läser en gymnasial yrkesutbildning samtidigt som de utvecklar sin svenska. Yrkeskurserna är integrerade med sfi eller svenska som andraspråk på grundläggande nivå. Utbildningsformen är relativt ny och ställer höga krav på samordning och lärares kompetens. Därför har projektet *Utvecklingsplattform för kombinationsutbildningar*, som finansierades via Europeiska socialfonden (ESF), syftat till att stötta utbildningsanordnarnas lärare, skolledare och stödpersonal. Projektet har bland annat erbjudit fortbildning och handledning. Det har också fyllt en viktig roll för att definiera och hålla ihop de utbildningar som erbjudits. *Utvecklingsplattform för kombinationsutbildningar* startade 2020 och avslutades hösten 2022. Projektet var en fortsättning på den metodutveckling som skett via ett tidigare ESF-projekt, *Yrkesutbildning för invandrare med integrerad språkutbildning (YFI)*, som pågick mellan 2015 och 2020.

Intervjuernas genomförande

Under våren 2022 tog projektledningen för *Utvecklingsplattform för kombinationsutbildningar* initiativ till en intervjustudie med de skolledare som ansvarar för minst en kombinationsutbildning. I intervjuerna skulle skolledarna få ge sin syn på projektets insatser, utbildningsformen och det framtida utvecklingsbehovet. Projektledningen tog fram intervjufrågor och engagerade en utomstående konsult för att genomföra intervjuerna. Frågorna handlade om nuläget, rekryteringen av lärare, undervisningen, stödfunktionerna och de framtida utmaningarna. Av elva tillfrågade skolledare valde åtta att medverka. De representerar fyra olika yrkesinriktningar och sju olika utbildningsanordnare, fem kommunala och två privata.

Intervjuerna genomfördes digitalt under april och maj. Varje intervju varade i sextio minuter. De fem första dokumenterades med anteckningar av en besittare, medan de tre senare spelades in och transkriberades i efterhand.

Rektorernas övergripande inställning till utbildningsformen

Rektorerna lyfter fram flera fördelar med kombinationsutbildningarna, framför allt att de leder till jobb och är ett viktigt komplement till det ordinarie utbildningsutbudet. Utbildningarna har nått en målgrupp som annars hade haft svårt att tillägna sig en gymnasial yrkesutbildning. Flera av eleverna har sannolikt nått en snabbare etablering på arbetsmarknaden än de gjort i en mer traditionell utbildning, där svenska som andraspråk på grundläggande nivå är ett förkunskapskrav för att få tillträde till gymnasiala yrkesutbildningar. Samtidigt pekar skolledarna på flera utmaningar. De upplever att utbildningsformen är krävande för både lärare och annan personal i deras egen organisation. Flera av rektorerna lägger också mer tid på kombinationsutbildningarna än de gör på andra utbildningar. En anledning är att det integrerade arbetssättet kräver samarbetsförmåga och särskild kompetens av lärarna. Även om de flesta rektorer ser vinsterna med en kombinationsutbildning krävs det sannolikt någon form av incitament för att utbildningsformen ska utvecklas vidare.

Rektorernas svar

Intervjuerna med rektorer har fokuserat på fem områden: nuläget, rekryteringen av lärare, undervisningen, stödfunktionerna och de framtida utmaningarna.

Nuläget

De rektorer som medverkat i studien ansvarar för kombinationsutbildningar inom vård och omsorg, barn och fritid, handel och administration samt hotell och restaurang. Även om det finns skillnader mellan inriktningarna finns det också flera element som håller dem samman. Rektorerna lyfter fram den inledande orienteringskursen, en stor andel arbetsplatsförlagt lärande (APL) samt dubbelbemanningen och samarbetet mellan språk- och yrkeslärarna.

Rektorernas erfarenhet av kombinationsutbildningar skiljer sig åt. Fem av rektorerna har längre erfarenhet och har arbetat med

liknande utbildningar under flera år. Tre av rektorerna är relativt nya i sin tjänst och har kortare eller ingen erfarenhet. Generellt är de rektorer med längre erfarenhet mer positiva till utbildningsformen. De lyfter också fram flera förbättringar som har skett över tid, till exempel att samma utbildningsanordnare ansvarar för hela utbildningsupplägget och att den inledande introduktionen bidrar till stabilare grupper.

En förändring som rektorerna uppfattar som en försämring är att kraven på att räkna och kontrollera elevernas sfi- och sva-timmar har skärpts. Dels innebär det en administrativ utmaning, dels försvårar det integreringen mellan språk- och yrkesundervisningen. Språklärarna upplever en stress när eleverna måste nå målen för C-, D- och SVA-kurserna inom en given tid, och det leder ibland till renodlade språklektioner som inte är kopplade till utbildningens övriga innehåll.

Rektorernas uppfattning är att elevunderlaget sviktar. De ger exempel på starter som har fått ställas in och utbildningar som drivs med ett underskott. Marginalerna är små och grupperna är sårbara, eftersom det är svårt att fylla på med nya elever när utbildningen har startat. Här fyller den inledande orienteringskursen en viktig uppgift. Den bidrar till att skapa stabila, sammanhållna grupper och till att tydliggöra utbildningens och yrkesrollens förutsättningar för eleverna. Rektorernas uppfattning är att de elever som fortsätter efter introduktionen oftast blir kvar genom hela utbildningen. Rektorerna har olika teorier om vad det sviktande elevunderlaget beror på. Några lyfter fram att konkurrensen mellan utbildningsanordnare har hårdnat. Andra pekar på att behovet är mättat. Någon menar i stället att utbildningsformen inte är tillräckligt känd bland eleverna och att det krävs mer marknadsföring. Det finns exempel på att deltagare har tillkommit efter en större marknadsföringskampanj. En svårighet är dock att målgruppen inte alltid nås av traditionella marknadsföringskanaler och att det är svårt att rikta insatserna rätt.

Rekryteringen av lärare

Eftersom kombinationsutbildningarna är relativt oprövade ställer de särskilda krav på lärarnas kompetens som man inte kan förvänta att de skaffat sig genom utbildning eller tidigare erfarenheter. Yrkeslärarna måste anpassa sin undervisning till målgruppen och träna på att arbeta mer språkutvecklande. Språklärarna måste tillägna sig ett nytt ämnesinnehåll och anpassa texter och samtalssituationer till yrkesutbildningen och yrkesrollen.

Rektorerna är överens om att lärarnas samarbetsförmåga är avgörande för att utbildningen ska fungera. Samtidigt är det svårt att förutse vilka språk- och yrkeslärare som arbetar bra tillsammans. Rektorerna talar mycket om personkemi och om att hitta parhästar i kollegiet. Dubbelbemanningen i klassrummet är också viktig för att integrera språk- och yrkesmålen. Genom den får språkläraren en större förståelse för de texter och muntliga situationer eleverna arbetar med i yrkesämnena, medan yrkesläraren får en tydligare bild av hur mycket eleverna förstår och hur man kan arbeta för att göra lektionerna mer språkutvecklande.

Utöver dubbelbemanningen har rektorerna svårt att ge konkreta exempel på hur de skapar förutsättningar för bättre samarbete. Någon har gett lärarlaget extra tid för att arbeta fram material och arbetsformer. Andra har placerat lärarna i samma arbetsrum. Rektorerna erbjuder sällan någon särskild introduktion av nya lärare, trots att de ser att det finns ett behov. I stället förlitar de sig på att arbetssätt och material förs över inom lärarlagen. Flera av rektorerna anser att det är svårare att rekrytera språklärare än yrkeslärare som vill arbeta med kombinationsutbildningar. Enskilda språklärare kan ha svårt att göra de anpassningar som krävs för att utbildningen ska upplevas som integrerad. De rektorer som har arbetat länge med utbildningsformen menar att det är en förändring mot tidigare år, då det snarare var svårt att rekrytera yrkeslärare som kan möta eleverna. De språklärare som trots allt föredrar kombinationsutbildningar ser fördelar med att undervisa i en sammanhållen elevgrupp under en längre tid, i nära samarbete med andra kollegor. Den ordinarie sfi- och sva-undervisningen präglas av kontinuerlig antagning och korta kurser där det ibland kan vara svårt att etablera nära relationer med eleverna. Det finns också språklärare som tycker att undervisningen är lättare att planera när ämnesinnehållet är tydligare definierat.

Undervisningen

Det finns undantag, men generellt har rektorerna relativt lite att säga om den undervisning som bedrivs i kombinationsutbildningarna. De har en stor tilltro till att lärarna bedriver en målgruppsanpassad undervisning i enlighet med lokala och nationella styrdokument. Någon av rektorerna har auskulterat i klassrummen och kan ge tydliga exempel på språkutvecklande arbetssätt, till exempel att lärarna arbetar med genrepdagik och rollspel. Andra planerar att göra fler klassrumsbesök under kommande starter. Rektorernas uppfattning är att undervisningen oftast utgår från innehållet i yrkesämnena. Det finns dock en tendens till att de renodlade språklektionerna blir fler. Det beror på att flera elever har

svårt att nå målen i exempelvis sfi-kurserna under utsatt tid. Rektorer har olika uppfattning om en sådan uppdelning är nödvändig, eller om den snarare beror på språklärares oförmåga att tolka kursmålen flexibelt.

Enligt rektorerna är det också svårt att hitta relevant undervisningsmaterial som eleverna kan ta till sig. Förlagsproducerade läromedel är anpassade för elever med högre språknivå, med långa textmassor och ett abstrakt och opersonligt språk. Problemet är störst inom vård och omsorg. Lärares lösning är ofta att skapa sitt eget material. Det förekommer försök att samla och dela material mellan lärare, men rektorerna medger att de kan göra mer för att ta vara på de material som används.

Stödfunktioner

Rektorerna anser att fler elever skulle klara utbildningen om de fick ytterligare stöd och handledning. Exempel på sådant stöd är extra läs- och skrivträning och modersmålsstöd. Däremot anser rektorerna att det är svårt att få resurserna att räcka till. Vilket stöd som erbjuds ser också olika ut mellan utbildningsanordnarna. Någon rektor har kopplat en specialpedagog till kombinationsutbildningarna. I ett annat fall är i stället en kurator engagerad. Flera rektorer nämner att en studie- och yrkesvägledare är engagerad. Oavsett vilket stöd som erbjuds upplever rektorerna att de elever som läser en kombinationsutbildning kräver mer arbetstid än elever på andra utbildningar.

Studiehandledning på modersmål används i begränsad omfattning och sällan i nära samverkan med de ordinarie språk- och yrkeslärarna. Det samlade intrycket är att stödfunktionerna kunde utnyttjas mer effektivt om de kopplades närmare arbetslagen.

Framtida utmaningar

Rektorerna är generellt avvaktande när de ombeds precisera framtida utvecklings- och fortbildningsbehov. Ett undantag är det arbetsplatsförlagda lärandet, som flera av rektorerna vill utveckla. En rektor vill ge APL betydligt mer utrymme. En annan rektor nämner lärlingsutbildningarna som en inspirationskälla, både när det gäller tiden som eleverna använder på en arbetsplats och metoderna lärarna använder för att koppla teori till praktik. Rektorerna är i stort sett positiva till den fortbildning och de handledningstillfällen som erbjudits genom projektet. Innehållet i lärandeforum upplevs som relevant och rektorerna anser att de har lett till fruktbara diskussioner mellan utbildningsanordnarna. Ibland

upplever rektorerna dock att det är svårt att omsätta innehållet till den egna verksamheten. Det finns också en konkurrenssituation mellan anordnarna som hämmar utbytet och dialogen. Därför är handledningen som erbjudits lokalt på skolorna ett viktigt komplement till större träffar. Flera av rektorerna anser att det interna lärarlagsarbetet bör prioriteras framöver.

Varför älskar inte kombinationsutbildningarna av alla?

En majoritet av rektorerna uttrycker ett starkt stöd för kombinationsutbildningarna. Samtidigt lyfter de flera problem och utmaningar som upptar en stor del av intervju svaren. Det underliggande intrycket är att de omfamnar idén om att utveckla språk- och ämneskunskaper parallellt, men att de praktiska utmaningarna fortfarande är så stora att utbildningsformen ändå ifrågasätts. Det finns framför allt sex utmaningar som återkommer i intervjumaterialet:

Svårighet med att rekrytera elever

Samtliga rektorer är upptagna av att fylla grupperna och att ersättningen ger små eller inga marginaler. De ser den pedagogiska utmaningen med att arbeta med sammanhållna grupper under längre tid, men betonar samtidigt att det leder till ett överintag och grupper som riskerar att bli för små under utbildningarnas senare del.

Samarbetet mellan lärarna fungerar inte alltid

Trots att samarbetet mellan språk- och yrkeslärare är så viktigt är det få rektorer som ger exempel på hur de skapar förutsättningar till bättre samarbete. De vittnar också om hur svårt det är att förutse vilka språk- och yrkeslärare som arbetar bra tillsammans. Rektorerna ger flera exempel på lärare som har svårt att förhålla sig till kolleger och de andra kurserna i utbildningen.

Utbildningsmaterialen är dåligt anpassade

Rektorerna nämner bristen på material som en utmaning för lärarna. Att skapa eget material tar stora resurser, och i flera verksamheter saknas det former för att dela material mellan kolleger.

Stödfunktionerna kan bli fler och bättre integrerade i lärarlagen

Eftersom de ekonomiska marginalerna är små finns det också få möjligheter att erbjuda stöd som komplement till den ordinarie undervisningen. Studiehandledning på modersmål är exempel på stöd som knappt erbjuds alls, i alla fall inte i nära samverkan med utbildningens språk- och yrkeslärare.

De språkliga kraven är för höga

Rektorerna menar att flera elever har svårt att nå målen i sfi och svenska som andraspråk. Några av de språkliga kraven anses också vara svåra att integrera med det övriga innehållet, vilket leder till att sfi- och andraspråkslärare ger separata lektioner som inte kopplas till yrkeskursernas innehåll. Det finns också en uppfattning om att språkkraven är högre än vad yrkesrollen kräver, särskilt i de mer praktiska utbildningarna.

Några av yrkeskurserna är för teoretiska

Kombinationsutbildningarna fungerar olika bra för olika yrkesinriktningar. I de mer praktiska utbildningarna, som i intervjuunderlaget representeras av utbildningar till kock och yrken inom handeln, är utmaningarna inte lika stora som i de mer teoretiska, dvs. utbildningar inom barn och fritid och vård och omsorg. Framför allt i utbildningen som leder till undersköterska finns det teoretiska kurser som innebär en stor utmaning för elever som fortfarande studerar på sfi.

Sammanfattande reflektioner

- Projektet *Utvecklingsplattform för kombinationsutbildningar* har haft en viktig roll i att definiera utbildningsformen och att skapa både erfarenhetsutbyten och samarbetsytter mellan utbildningsanordnarna. Om utbildningsformen ska utvecklas ytterligare krävs det sannolikt en övergripande organisation som tar över det ansvaret.
- Förutsättningar för integreringen av språk och yrkesämnen verkar ha försvårats under projektiden, på grund av att sfi-betygen måste uppnås inom ett visst antal timmar. Rektorerna är överens om det har hämmat ämnesintegreringen och samarbetet mellan språk- och yrkeslärarna. I de senare starterna ges fler språklektioner som inte är kopplade till yrkeskurserna. Den ökade

administrationen bidrar också till en ökad stress för lärare och administratörer. Om det är möjligt att skapa mer flexibla kursövergångar skulle det gynna både anordnarna och eleverna. Språklärarna kan också behöva ytterligare stöd i att koppla kursmålen till ett innehåll som är relevant för eleverna.

- I dag finns en skillnad i förkunskapskrav mellan yrkesingångarna, från b-betyg i sfi för kock-utbildningen till d-betyg för några av utbildningarna till undersköterska. Däremot är målgruppen studieväg 2-elever för samtliga inriktningar. Utbildningsformen är så etablerad att det vore rimligt att bredda elevunderlaget och pröva enskilda yrkesinriktningar också för exempelvis studieväg 3-elever.
- Kombinationsutbildningarna ser ut att fungera bättre i de mer praktiska yrkesinriktningarna handel och restaurang. Utmaningarna är störst inom vård och omsorg, eftersom de gymnasiala vårdkurserna är teoretiska och svåra för målgruppen att ta till sig. De språkliga kraven är också större inom vården än inom restaurangbranschen. De rektorer som arbetar med vårdinriktningen ser att elever som redan har klarat sfi har betydligt bättre förutsättningar än elever som påbörjar utbildningen med ett godkänt C-betyg. Att endast erbjuda vårdutbildningar för elever som läser svenska som andraspråk på grundläggande nivå kan dock te sig som en lättvindig lösning, eftersom behovet av vårdpersonal är stort. Ett tänkbart utvecklingsarbete kan vara att stötta vårdlärare i att göra sina lektioner än mer språkutvecklande och konkreta, och se över om de mer teoretiska kurserna kan konkretiseras och förses med praktiska, arbetsplatsnära exempel.
- Erfarenheten av och kunskapen om kombinationsutbildningar varierar mellan rektorerna. Sannolikt finns det också stora skillnader bland lärarna och i övriga personalgrupper. Flera av rektorerna påtalar behovet av mer riktade fortbildningsinsatser, anpassade till olika målgrupper. Nya lärare och ledare kan behöva en introduktion för att ta del av tidigare erfarenheter. Enskilda lärarlag har svårt att hitta former för samarbete, medan andra redan är välfungerande och kan ägna sin utvecklingstid åt att förfina arbetssätten.
- Flera av rektorerna vill utveckla APL och göra den till ett ännu större inslag i utbildningarna. De anser att eleverna skaffar sig erfarenheter på arbetsplatserna som gör det

lättare att ta till sig utbildningens mer teoretiska delar. Det kan vara aktuellt att pröva mer lärlingsliknande upplägg, till exempel att eleverna är på en arbetsplats tre dagar i veckan och i skolan två dagar i veckan.

- Det särskilda stödet kan behöva utvecklas, till exempel genom studiehandledning på modersmål och bättre samarbete mellan lärarna och övrig stödpersonal. Rektorer har olika bild av vilken typ av stöd som ger bäst effekt, men flera av dem menar att ett mer effektivt stöd kan vara helt avgörande insatser att fler elever ska klara utbildningen. Exempel på insatser som nämns är läs- och skrivträning, studiehandledning och modersmålsstöd.

Det övergripande intrycket är att projektet har spelat en avgörande roll för att utveckla kombinationsutbildningarna, och därigenom gett studieväg 2-elever en möjlighet att etablera sig på arbetsmarknaden. Många av de elever som klarat en kombinationsutbildning skulle sannolikt fastna i utbildningssystemet om de behöver godkänt betyg i svenska som andraspråk på grundläggande nivå för att bli behöriga till gymnasiala studier.

Däremot krävs det fortsatt arbete för att utbildningsformen ska bli etablerad. Den grundläggande idén – att eleverna studerar gymnasiala kurser samtidigt som de utvecklar språket – omfattas inte av alla, varken lärare, rektorer eller lärare. Utbildningarna kräver dessutom så stora resurser att anordnare behöver stöd och incitament för att genomföra kombinationsutbildningar. Det är viktigt ansvar, och när projektiden löper ut är det inte självklart vem som driver arbetet vidare.